

تحلیل جامعه شناختی مقررات گریزی در مترو تهران و حومه

فریبا بیانی^۱

^۱مدرک کارشناسی ارشد: دانشگاه پیام نور مرکز تهران، رشته جامعه شناسی، گرایش مسائل اجتماعی

نویسنده مسئول:

فریبا بیانی

چکیده

این مقاله با عنوان عوامل اجتماعی موثر بر قانون گریزی به ریشه یابی عوامل بی اعتنائی به رعایت مقررات توسط مسافران درون شهری در محیط اجتماعی مترو تهران در سال ۱۳۸۹ می پردازد. روش تحقیق حاضر بصورت پیمایشی و کمی بوده و متغیرهای مستقلی همچون وجود احساس آنومی و ناهنجاری در مترو، پایین بودن آموزش قانون پذیری توسط بخش غیررسمی نظیر شرکت مترو، سطح تحصیلات رسمی و پایین بودن سطح آموزش قانون پذیری توسط نهادهای رسمی نظیر سازمان آموزش و پرورش و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بیشترین تاثیر را بر قانون گریزی و متغیر پایگاه شغلی کمترین تاثیر را بر میزان قانون گریزی مسافران دارد.

واژگان کلیدی: مقررات گریزی، مترو تهران، مسافران درون شهری

مقدمه

زندگی اجتماعی از امور و بخشهای متنوع و گوناگونی تشکیل شده است که این بخشها در نهایت بعنوان یک مجموعه به هم پیوسته منجر به تضمین بقای جامعه می گردد. یکی از بخشهایی که در نظام اجتماعی از اهمیت برخوردار است، وجود قوانین و مقررات در سطح جامعه و یا در سطوح سازمانی است که برحسب اهمیت و ضرورت از عرف و آداب و رسوم تا قوانین رسمی را دربرمی گیرد و اساسی ترین پیامد آن ایجاد و حفظ انتظام اجتماعی است. علاوه براین مهمترین کارکرد قانون، تقویت وفاق اجتماعی، تسهیل روشها و راههای دستیابی به اهداف پذیرفته شده اجتماعی است.

قانون پذیری به معنای پذیرش آگاهانه، داوطلبانه و ارادی اکثریت قریب به اتفاق مردم از قوانین و مقررات موجود جامعه و عمل به آنها می باشد. در حالت پذیرش ارادی و داوطلبانه قوانین می توان نتیجه گرفت که قانون پذیری بعنوان جزئی از فرایند اجتماعی شدن افراد جامعه است. اما اگر عکس رفتارهای فوق در جامعه ای حادث شد با پدیده قانون گریزی رو به رو هستیم. قانون گریزی عبارت کلی نوعی جهت گیری نسبت به هنجارهای قانونی است که براساس آن فرد عدم پیروی از این هنجارها را بر پیروی از آنها ترجیح می دهد زیرا طی محاسبات عقلانی خود در موقعیت کنش به این نتیجه می رسد که سود چنین عملی (عدم پیروی) نسبت به انجام ندادن آن فزونی دارد. اکثر پژوهش هایی که در ایران انجام شده حاکی از آن است که در کشورمان مردم تمایل چندانی به رعایت قوانین و مقررات خصوصاً در سطوح خرد و سازمانی ندارند. در جامعه سنتی ایران - جامعه ای پیش از عصر مشروطیت - عواملی زمینه ساز خودمداری بوده و عوامل دیگری نیز آن را تعدیل می کرده است. با فروپاشی جامعه سنتی در ایران از اواسط دوره قاجاریه و با گذار تحقق نیافته از جامعه سنتی به جامعه متجدد، اگرچه آن دسته عواملی که خودمداری را تعدیل می نمود، تضعیف شد، اما عوامل دیگری خودمداری را تشدید نمود، تا در این روند خودمداری به خصیصه ای غالب در میان ایرانیان تبدیل شود. از نقطه نظر اجتماعی باید اشاره کرد که تا پیش از دوران معاصر تعلقات خانوادگی، خویشاوندی و نیز جماعتی روستائیان بسیار شدید بود. زندگی شهری نیز از خصایصی برخوردار بوده که بر حضور مستقل فرد مرز می نهاد. با زوال جامعه سنتی در ایران و نیز با زوال پیوندهای قومی و گروه های مذهبی در کنار عدم تأسیس انفکاک نهادی شده اجتماعی و ساختار طبقاتی در دوران معاصر، تضادها و ستیزه های قومی و مذهبی به روابط بیناشخصی ایرانیان کشیده شد و وفاداری، در پی حتی سست شدن پیوندهای خانوادگی، تنها در محدوده های وفاداری به شخص باقی ماند. نکته دیگر این که در جامعه سنتی روابط و پیوندهای خویشاوندی، قومی و خانوادگی تاحدی از شخصی شدن مناسبات گروهی جلوگیری می کرد. اما در دوران معاصر از یک سو زوال این روابط و پیوندها و از سوی دیگر با نهادینه نشدن روابط و مناسبات اجتماعی در نهادهای جامعه مدنی، روابط اجتماعی بصورت روابط شخصی تحول یافت تا هر فرد از طریق این روابط شخصی بکوشد حریم امنیتی برای خود در میان جماعت فراهم کند. گسترش این امر یعنی تحویل مناسبات اجتماعی به روابط شخصی، هرج و مرج اجتماعی در ایران را با شدت تقویت کرده و گسترانیده است.

با چنین زمینه ذهنی و تصویری از گذشته تاریخی کشور عزیزمان و با در نظر گرفتن تضادها و تنشهای تاریخی هم از لحاظ اعتقادی و فکری و هم در بعد عملی و رفتاری، در مسیر پژوهشی قدم می گذاریم که موضوع قانون گریزی که خود جلوه و تبلوری از خودمداری است، مهمترین و محوری ترین بحث آن را تشکیل می دهد. البته در این تحقیق از تحلیل قانون گریزی در سطح کلان جامعه فاصله می گیریم و آن را به حوزه قطار زیرزمینی یا مترو در شهر تهران بعنوان وسیله نقلیه عمومی و کارا در جابه جایی مسافران درون شهری، محدود می نماییم. با این تفاوت که صرف نظر از عوامل مشخص تاریخی و تنها با داشتن تصویری ذهنی از گذشته تاریخی به سراغ عواملی می رویم که ریشه در اوضاع کنونی، اجتماعی و فرهنگی کشورمان دارد.

نکته بسیار مهمی که در طول این تحقیق قابل توجه است، این است که منظور از اصطلاح قانون گریزی به هیچ وجه قوانین رسمی و حقوقی تعیین شده از سوی دولت نمی باشد، این گونه قوانین مصوب لزوماً به همراه ضمانت های اجرایی قانونی و رسمی است و در این تحقیق مد نظر نمی باشد، بلکه آنچه مورد نظر و هدف است بخش غیررسمی قوانین و یا همان مقررات تعیین شده سازمانی، خصوصاً در چارچوب مقررات و اخلاق اجتماعی است و قاعدتاً فاقد ضمانت اجرایی رسمی است. به بیان ساده تر و واضح تر منظور از قانون گریزی در این پژوهش فرار کردن از مقررات و یا بی اعتنائی نسبت به رعایت مقررات وضع شده از سوی شرکت مترو توسط مسافران درون شهری است.

مترو بعنوان وسیله نقلیه عمومی در زیرزمین شناخته شده است. این سامانه زیرزمینی در ایران را در سال ۱۳۷۷ در تهران و حومه راه اندازی شده و تاکنون خدمات ارزندای را در تعدیل مسائل ترافیکی سطح شهر و همچنین تسریع حمل و نقل مسافران درون شهری ارائه کرده است. آن چنان که می دانیم شرکت مترو برای تسریع در جابه جایی مسافران و برقراری نظم عمومی مقرراتی را مشخص کرده است، اما بارها مشاهده ویا از سوی مسئولان مترو گزارش شده است که بسیاری از مسافران چنین مقرراتی را نادیده می گیرند و در عمل و

احترام به آن کوتاهی می کنند یا به اصطلاح قانون گریزند. چنین اعمالی مکرراً منجر به اختلال در نظم عمومی، اجحاف حقوق سایر شهروندان، تأثیر منفی بر سرویس دهی بهینه خطوط مترو و سایر موارد شده است. ما برآنیم که در این تحقیق به ریشه یابی عوامل موثر اجتماعی مقررات گریزی مسافران در این سامانه پردازیم، نکته ای که در این میان باید به آن توجه نمود از یک سو جدید بودن پدیده حمل و نقل زیرزمینی و تکنولوژی وارداتی چون مترو جهت حل مشکلات ترافیکی شهر تهران و نحوه برخورد مردم با این تکنولوژی به روز دنیا، و از سوی دیگر انجام این پژوهش اجتماعی برای اولین بار در ایران بدون وجود هیچگونه سابقه و پیشینه ای در این خصوص، می باشد. بنابراین تاحد امکان تلاش شده است که ماحصل ارزنده ای در حد توان و بضاعت گردآورنده ارائه شود.

پیشینه تحقیق

در گذشته درخصوص موضوع قانون گریزی و یا پیرامون مسأله قانون پذیری و بررسی موانع آن بطور عام در داخل کشور با وجود اهمیت مسأله، مطالعات اندکی صورت گرفته و نتایج آن بصورت پژوهش یا مقاله در کتب مجموعه مقالات به چاپ رسیده و یا گاه‌ها در سایت های اینترنتی قابل مشاهده است، بطور کلی مطالعات داخلی به دو بخش مطالعات تجربی و نظری تقسیم می شود که در زیر به اختصار به طرح و بررسی عمده ترین این موارد می پردازیم:

مطالعات تجربی: - محمد رضایی در مقاله ای با عنوان "میزان، نوع و عوامل مؤثر در قانون گریزی"، کلیه تحقیقات صورت گرفته درباره ی علل قانون گریزی در ایران را به دو دسته سیاست بنیاد که از غیبت قرارداد های اجتماعی و جامعه مدنی در شرق سخن به میان می آورد و اقتصاد بنیاد که بر ماهیت مادی و اقتصادی شرق تأکید دارد، تقسیم می کند. وی با استفاده از شیوه ی نظریه جیمز کلن در زمینه تحلیل درونی رفتار سیستم، قانون گریزی را شکلی از رفتار نظام تلقی می کند و آن را در قالب سه دسته قانون گریزی ابزاری، قانون گریزی اعتراضی و قانون گریزی اخلاقی معرفی می نماید. جامعه آماری تحقیق وی مشتمل بر ۸۰۰ نفر از کارکنان ۷ وزارت خانه می باشد که طبق نتایج حاصله از این تحقیق احساس انومی، میزان رواج زور در جامعه، خاص گرایی، تصور از میزان اعمال نظارت و اعتماد به نظام سیاسی بیشترین تأثیر را نسبت به سایر متغیر ها بر قانون گریزی ابزاری دارند و حدود ۲۹ درصد آن را تبیین می کنند.

نادر رازقی در مقاله ای با عنوان "توسعه اقتصادی - اجتماعی و قانون شکنی"، بر شناختن زمینه های توسعه اقتصادی - اجتماعی و یافتن رابطه آن با سایر متغیر های اجتماعی از جمله انحراف از قانون تأکید کرده، جامعه آماری وی در این تحقیق متغیر هایی چون میزان شهرنشینی، میزان مهاجرت، بیکاری، سطح سواد و میزان انحرافات استان های کشور از سال ۶۵ تا ۷۵ بررسی کرده و طبق یافته های تحقیق به این نتیجه رسید است که بین متغیر های مستقل ذکر شده و متغیر وابسته قانون شکنی به میزان ۶۶ درصد همبستگی وجود دارد و همه این متغیر ها ۴۴ درصد از کل تغییرات متغیر وابسته را تبیین می کنند و رابطه معناداری با قانون شکنی دارند.

-اکبر علی وردی نیا در مقاله ای با عنوان "مطالعه جامعه شناختی میزان قانون ستیزی در استان مازندران" و با هدف شناخت زمینه های قانون ستیزی و عوامل بوجود آورنده آن در سطح استان مازندران در سال های ۷۰ تا ۷۳ تحقیق دیگری را انجام داده است. جامعه آماری این تحقیق متشکل از ۱۷ شهرستان استان مازندران می باشد و متغیر های مستقلی چون میزان صنعتی شدن، میزان توسعه شهری و سطح سواد را در ارتباط با متغیر وابسته قانون شکنی یا میزان جرم مورد بررسی قرار داده است. براساس نتایج حاصله از این پژوهش متغیر صنعتی شدن بیشترین تأثیر و همبستگی را با قانون شکنی با ضریب متغیر ۰/۴۵ دارد، پس از آن به ترتیب متغیر سطح سواد با ضریب متغیر ۰/۳۱ و سپس میزان توسعه شهری با میزان ۰/۱۶ ضریب متغیر با قانون ستیزی رابطه دارند. - طبق یک نظرسنجی از مردم تهران در سال ۱۳۷۴ درباره "چگونگی رعایت قانون" که جمعیتی در حدود ۴۶۴ نفر از سن ۱۵ سال به بالا را در بر می گرفت، مشخص شد که حدود ۶۶ درصد از پاسخگویان معتقدند که در جامعه قانون رعایت نمی شود و یا در حد کمی رعایت می شود و مقایسه های زوجی در این زمینه نشان داد که از نظر پاسخگویان مهمترین عامل نادیده گرفتن قوانین در جامعه ما این است که جایگاه و منزلت قانون هنوز در جامعه ایران به درستی تعریف نشده و قوانین از احترام شایسته در جامعه برخوردار نیستند. و همچنین اکثر پاسخگویان ناآگاهی، بی سواد و سطح فرهنگ پایین را عامل اصلی می دانستند و در بیان راه حل نیز آموزش های مستقیم و غیرمستقیم به خصوص از طریق رسانه را عنوان کرده بودند.

مطالعات نظری: - محمد عبدللهی در مقاله ای با عنوان "موانع قانون گریزی و راه های مقابله با آن در ایران"، موانع قانون گرایی را به دو دسته کلی عام و خاص تقسیم می کند، وی در این مقاله مهمترین موانع عام را محیط بین المللی، ویژگی های تاریخی ایران، ویژگی های محیط طبیعی و ویژگی های جمعیتی می داند و موانع خاص را ویژگی های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در سطح کلان می داند.

- ابراهیم فیاض در مقاله ای با عنوان "جامعه هنجارمند و جامعه قانونمند با توجه به فرهنگ عمومی"، جامعه هنجاری را در مقابل جامعه قانونی قرار می دهد تا بدینوسیله جامعه قانونمند واقعی شناخته شود. وی جامعه هنجاری را با ویژگی هایی چون حاکم بودن

احساس و هنجارها، نبودن آزادی عمل از سوی افراد، مقاومت در برابر فن آوری، اصالت دادن به گذشته و تاریخ، وجود خشونت سیاسی و ... همراه می داند در حالی که جامعه قانونی را متضمن ویژگی هایی چون جداسدن از گذشته و تاریخ، اصالت و تفکیک قانون از مابقی بخش ها، پذیرش توسعه و پیشرفت فن آوری های جدید و وجود حکومت دموکراتیک می داند.

- حامد مایلی در مقاله دیگری با عنوان "برخی علل قانون گریزی در ایران"، عواملی چون ریشه های تاریخی، ضعف معرفتی نسبت به قانون، تفکیک اخلاق از قانون، بی توجهی به اهداف قانون و عدم تناسب میان مکانیسم های تشویقی و تنبیه قانونی را مهمترین دلایل قانون گریزی در ایران می داند.

بطور کلی در این تحقیق سعی شده است با صرف نظر از سطوح سیاسی و تاریخی، تنها عوامل اجتماعی از قبیل سطح آثومی و آموزش توسط نهاد های رسمی و غیررسمی و میزان شهرنشینی که در تحقیقات پیشین نیز مورد تأکید بوده و همچنین بعضی فاکتور های اقتصادی از جمله شغل و درآمد بطور خاص مورد بررسی قرار گیرد. از طرف دیگر با صرف نظر از سطوح کلان جامعه، جامعه آماری این رساله را در سطحی خرد و به ایستگاه های مترو تهران محدود کرده ایم. محدوده ی آماری که با اطمینان می توان گفت تاکنون هیچ تحقیقی در خصوص ریشه یابی عوامل مقررات گریزی در آن صورت نگرفته است.

۱. مبانی نظری

جامعه شناسی همواره بعنوان علمی اجتماعی معتقد است کنش اجتماعی بعنوان نقطه آغازین در تحلیل پدیده های اجتماعی، هسته اصلی مباحث کجروی را تشکیل می دهد. از این رو تحلیل جامعه شناختی قانون گریزی یا قانون ستیزی با توجه به فضای جامعه، روابط متقابل اجتماعی و ساخت جامعه صورت می گیرد. در چنین دیدگاهی به جای توجه به فرد، جامعه بطور کلی مورد توجه قرار می گیرد. از دیدگاه مکتب کارکردگرایی ساختاری (Structural Functionalism) هر پدیده اجتماعی حتی اگر زشت و نامطلوب باشد دارای کارکردی است و خواسته ها و تمنیات عده و گروهی را تأمین می نماید، تا زمانی که آن کارکردها وجود دارند حذف آن پدیده امری مشکل است. همچنین یک پدیده اجتماعی را نمی توان بصورت منفرد و خارج از متن جامعه مورد مطالعه قرار داد؛ لذا باید آن را در بطن جامعه و در ارتباط با عوامل دیگر نقد و ارزیابی کرد. بر این اساس قانون گریزی چه در سطح کلان و چه در سطح خرد و سازمانی، دارای کارکردهایی است و اجرای آن فواید و محسناتی برای فرد خا طی دارد و او را تا حدی تأمین و ارضا می کند. بنابراین فرد قانون گریز به اجرای قانون تن در نمی دهد، این همان کنش عقلانی هدفمند یا ابزاری مورد نظر ماکس وبرو جیمز کلن است که محاسبه سود و زیان در انجام هر کنشی بر اساس آن صورت می گیرد.

جامعه از اجزای بهم پیوسته ای تشکیل شده که اخلا ل در یک بخش باعث بروز اختلال و بی نظمی در بخش های دیگر می شود. در این راستا در نظر گرفتن مجموعه عواملی نظیر سواد، پایگاه شغلی، وضعیت آموزش توسط نهادها اعم از رسمی و غیر رسمی و کیفیت عملکرد ساختارها و بخشهای گوناگون جامعه ایران ضروری می نماید. عواملی که بی شک در ایجاد و تقویت نظم و انسجام اجتماعی کارکردی مورد نظر دورکیم به همراه تقسیم کار اجتماعی سالم و همگام با جامعه صنعتی و ماشینی امروزی (مورد نظر وی) دخیل است. در دیدگاه دورکیمی نیازهای جمعی و همگانی با برخورداری از باور جمعی و بر اساس قراردادهای جمعی، آگاهی جمعی را شکل می دهد، آگاهی جمعی همان عنصری است که فرایند درونی سازی هنجارها در بخشهای گوناگون اجتماعی و فرهنگی را به حد نهایت خود می رساند. به این ترتیب فرد وارد نظام تقسیم کار اجتماعی شده و متعاقب این نظام، بهنجاری، آرامش و حفظ نظم تحقق یافته و مجدداً آگاهی جمعی تحکیم می شود.

در تفسیر دورکیم اگر جامعه ای این چرخه را درست طی نکند، افراد نمی توانند فرایند درونی شدن هنجارها را به درستی طی کنند و تحت سلطه کارکردی کنترل اجتماعی قرار نمی گیرد هر قدر هنجارها کمتر درونی شود، تضاد منافع و متعاقب آن گرایش افراد به جرم به لحاظ کمی یا کیفی بیشتر خواهد شد. به همین دلیل است که پارسونز بر اهمیت دو خرده نظام فرهنگی و خرده نظام اجتماعی تأکید می ورزد و خصوصاً کارکرد خرده نظام فرهنگی را درونی ساختن هنجارهای اجتماعی می داند و ابزار این خرده نظام را در حفظ پایداری، فرایند جامعه پذیری و کنترل اجتماعی قلمداد می کند. در نظام اندام واره ای پارسونز وقتی بین نیازها و اهداف اجتماعی تطابق، توازن و هماهنگی ایجاد شد، هنجارها در سطوح پایینی درونی می شوند و انرژی به طرف سطوح بالای جامعه رها می شود، در این میان اگر میزان ورود اطلاعات از بخش ها و سطوح بالا متعادل و متناسب با نیازهای جامعه باشد حالت نظم و هماهنگی پیش می آید.

در جامعه ایران به دلیل دریافت و یا ورود اطلاعات ناقص از سطوح بالا همچون نظام های اجتماعی کننده و فرهنگی نظیر مدارس، آموزش عالی، نهادهای فرهنگی و یا نهادهای قانونگذار و عدم دریافت انرژی لازم و کافی از سطوح تطبیق دهنده پایینی و یا بالعکس، نظام اجتماعی دچار نوسان شده و از آنجا که در این نظام، حرکت اطلاعات و انرژی از بالا به پایین و بالعکس، با سایر خرده نظام ها (فرهنگی، اجتماعی، شخصیتی و اندام واره ای) در سطح افقی تداخل دارد، دچار بحران، و آنومی در قالب قانون گریزی و بی اعتنائی به مقررات در

سطح جامعه شده ایم، یعنی نظام اجتماعی بزرگ در کشور ما نتوانسته است بین محیط اجتماعی و محیط طبیعی، طبق دیدگاه پارسونزی تطابق ایجاد کند.

نظریه جیمز کلمن هم به نوعی مؤید این حقیقت است. قانون گریزی در دیدگاه کلمن رفتار نظام اجتماعی است که منحصرأ با توسل به فرایندهای درونی و اجزای نظام قابل توجه بوده و متشکل از سه نوع رابطه یعنی حرکت از سطح کلان یا ساختاری به خرد، اصل کنشی که کنشگران در جامعه بر حسب اطلاعات از بالا انجام می دهند و سوم حرکت از سطح خرد و کنش به سطح کلان و بازگشت به آن و در حقیقت ترکیب کنشهای افراد در سطح فردی و هدفمند و بروز رفتار سیستمی واحد در قالب پدیده قانون گریزی است.

لازم به یادآوری است که هنگام بروز تعارض میان اهداف، نیازها، منافع و انتظارات و عدم هماهنگی و تناسب میان بخش ها با پدیده فردگرایی رو به رو هستیم، پدیده ای که بنابه گفته مرتون در صورت افراط منجر به دگرگونی در ساختار شخصیتی افراد می شود، در چنین حالتی قواعد و مقررات غیر رسمی و حتی ضمانت های اجرایی رسمی و غیر رسمی مورد نظر آنتونی گیدنز، توانایی خود را برای نظم بخشیدن به جامعه از دست میدهند. و فردیت جای مشارکت اجتماعی را می گیرد که این خود تهدیدی برای وحدت اجتماعی است. از میان سنخ شناسی چهارگانه ناسازگاری فردی مرتون نیز صرفأ دو نوع شعاعی گریزی و شورش با موضوع تحقیق حاضر مطابقت دارند. زمانی که افراد وسایل را بعنوان وسایل وامکاناتی مناسب در رسیدن به اهداف خودشان می پذیرند اما اهداف سازمانی را به عنوان اهداف مورد احترام و بارزش نمی پذیرند و یا زمانی که افراد هیچ کدام از این اهداف و وسایل را نمی پذیرند و در ذهنیت خود اهداف و وسایل دیگری با انگیزه های شورش گرایانه به تصویر می کشند، ما شاهد بی اعتنایی به مقررات و پدیده قانون گریزی هستیم.

همچنین طبق دیدگاه کارکردگرایی هنگامی که نهادها و ساختارهای مهمتر جامعه به درستی ایفای نقش ننمایند و تناسب و تطابق لازم و متعادل میان ورودی و خروجی مثبت انرژی و اطلاعات از سوی خرده نظام های فرهنگی و اجتماعی صورت نگیرد و مادامی که آموزش قانون پذیری توسط نهادهای رسمی چون نهادهای فرهنگی، نهاد آموزش و پرورش، رسانه های ارتباط جمعی و همین طور نهادهای غیر رسمی بعنوان متولیان جامعه پذیری به درستی و بطور جدی دنبال نشود و فرهنگ سازی در زمینه استفاده از وسایل نقلیه عمومی صورت نگیرد، افراد آموزش های لازم را دریافت نمی کنند و هرگز احترام به قوانین و مقررات تعیین شده در شخصیت افراد درونی نخواهد شد. همچنین طبق نظریه پیوند افتراقی ادوین ساترلند در سطح تعامل اجتماعی افراد به همان اندازه که یاد می گیرند از قانون تبعیت کنند، به همان شیوه هم یاد می گیرند که کج رفتار شوند و این شرایط حادث نمی شود جز از طریق پیوند افراد با گروه های اولیه و نهادهای غیر رسمی. بنابراین در چارچوب نظریات فوق هرگز نمی توان از ضرورت و اهمیت آموزش قانون گریزی و قانون پذیری توسط نهادهای غیر رسمی و رسمی چشم پوشی کرد.

در نظر گرفتن منزلت و پایگاه خصوصاً عامل تحصیلات رسمی، جنبه دیگری در تقویت قانون پذیری و یا امتناع از آن است که نمی توان از آن غافل شد. تحصیلات در قالب مهارت ها و مدارک همان چیزی است که در شکل گیری طبقه و ایجاد احترام و یا اعتبار اجتماعی دخالت دارد. از سوی دیگر اینگونه منزلت های اجتماعی طبق نظر دان کوهن در دستیابی به موفقیت ها و یا عدم توفیق در دستیابی به اهداف در صورت نبود آن، به سادگی می تواند زمینه ساز موفقیت برای عده ای و بروز ناکامی و شکست برای عده دیگر گردد که این خود موجبات بروز کجروی، قانون گریزی را فراهم سازد.

۲. فرضیه های پژوهش

۱- وجود آنومی درمترو و میزان قانون گریزی توسط مسافران درون شهری: یعنی اگر معیارها و خطوط راهنمایی روشنی در زمینه نحوه استفاده از مترو وجود نداشته باشد میزان قانون گریزی افزایش خواهد یافت، همچنین وجود نگرش های سود جویانه و منفعت طلبانه در بین مسافران و بی اعتمادی به نظارت مسولان مترو در برابر متخلفین منجر به افزایش قانون گریزی در مترو خواهد شد.

۲- آموزش رسمی قانون پذیری و میزان قانون گریزی در مترو: این بدان معنی است که اگر در زمینه رعایت مقررات اجتماعی توسط نهادهای رسمی، آموزشی صورت گیرد، میزان قانون گریزی و بی احترامی به مقررات، توسط مسافران کاهش خواهد یافت.

۳- آموزش غیررسمی قانون پذیری و میزان قانون گریزی در مترو: یعنی اگر در زمینه رعایت قواعد و هنجارهای اجتماعی و بطور اخص مقررات مترو توسط نهادهای غیررسمی خصوصاً نهاد خانواده، سازمان شهرداری و شرکت مترو آموزش صورت گیرد، میزان قانون گریزی از سوی مسافران کاهش خواهد یافت.

۴- بین میزان تحصیلات رسمی مسافران و میزان قانون گریزی توسط آنان رابطه وجود دارد.

۵- بین پایگاه شغلی مسافران و میزان قانون گریزی توسط آنان رابطه وجود دارد.

۶- بین محل تولد مسافران (تولد در شهر یا روستا) و میزان قانون گریزی توسط آنها رابطه وجود دارد.

۷- بین مدت سکونت مسافران در تهران و میزان قانون گریزی توسط آنان رابطه وجود دارد.

۲/۱. تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

متغیرهای مستقل

آنومی: آنومی (anomie) از ریشه یونانی nomos و a (بدون) گرفته شده است در فارسی معادل‌هایی چون ناهنجاری دارد. ابتدا توسط دورکیم عنوان شد. وی این مفهوم را بالاخص برای تشریح علل بعضی از رفتارهای مجرمین بکار برد. مرتون و بسیاری دیگر این مفهوم را در معنای رفتاری بکار می‌برند که با قواعد و هنجارهای مورد قبول جامعه تباین داشته باشد. برخی دیگر آن را در معنای دیگر و در جهت نشان دادن بیماری اجتماعی زمان ما بکار می‌برند (ساروخانی، ۲۹) از دیدگاه آنتونی گیدنز "بی‌هجاری یا آنومی زمانی شکل می‌گیرد که معیارهای روشنی برای راهنمایی رفتار در حوزه معینی از زندگی اجتماعی وجود ندارد." (گیدنز، ۱۹۸۹، ۱۴۰) بطور کلی سه معنای متمایز از این اصطلاح بر می‌آید:

- ۱- بی‌سازمانی شخصیتی، آنچنانکه فرد خود را منحرف و متمرّد در برابر قوانین یابد
- ۲- شرایط و وضعیت اجتماعی که در آن هنجارها در تنازع با یکدیگرند و افراد به سختی می‌توانند بین خواسته‌ها و توقعات متناقض محیط اجتماعی آشتی و سازگاری پدید آورند
- ۳- وضع یا شرایطی که فاقد هنجار باشد

از آنجا که راه اندازی مترو در ایران سابقه چندانی ندارد و در جای خود تکنولوژی کاملاً جدیدی در ایران محسوب می‌شود، پدید آمدن چنین دگرگونی‌های سریعی در سامانه حمل و نقل ریلی شهر تهران منتج به بروز ناسازگاری‌هایی میان اهداف سازمانی و وسایل پذیرفتنی هنجارها در سطح جامعه و تنازع میان هنجارهای سنتی و مدرن شده است، خصوصاً اینکه افراد یا کلیه کسانی که بطور روزمره از این تکنولوژی استفاده می‌نمایند، بطور مستمر با آموزش‌های لازم در خصوص نحوه صحیح استفاده از آن روبه‌رو نمی‌شوند، در چنین شرایطی خطوط و هنجارهای روشنی در راهنمایی افراد در حیطه استفاده صحیح و به‌جا از مترو بوجود نمی‌آید.

برخی معرف‌های آنومی در این تحقیق که برگرفته از دیدگاه‌های‌های نظری و تحقیقات پیشین می‌باشد، عبارتند از:

- ۱- باورها و نگرش‌های سودانگاران و محاسبه سود و زیان در اعمال رفتارهای قانون‌گریزانه توسط مسافران (طبق دیدگاه دورکیم و کلمن)
 - ۲- پذیرفتن مترو بعنوان وسیله مناسبی در جابجایی سریع و بهینه مسافران و در مقابل رد اهداف مورد نظر سازمان و یا عدم پذیرش هر دوی اهداف و وسیله نقلیه مترو عبارتی تمایل به رفتاری شورش‌گرایانه از سوی مسافران (طبق دیدگاه مرتن)
 - ۳- فقدان خطوط راهنمایی و ضوابط مناسب در زمینه رعایت مقررات مربوطه (طبق دیدگاه گیدنز)
 - ۴- ضعف نظام‌های نظارتی و ناکارآمدی نهادهای قضایی و تنبیهی (دیدگاه کارکردگرایانه)
- نکته‌ای که ضروری است در اینجا یادآوری شود این است که در این تحقیق ما در جستجوی این نیستیم که چرا در جامعه آنومی وجود دارد بلکه بدنبال این هستیم که آیا اساساً در محیط اجتماعی متروی تهران شاخص‌ها و معرف‌های آنومی طبق تعاریف فوق وجود دارد یا خیر؟

در پرسشنامه متغیر آنومی با در نظر گرفتن معرف‌ها و شاخص‌های ذکر شده در قالب ۴ گویه عنوان شده است.

آموزش رسمی و غیر رسمی: آموزش و پرورش در لغت هم به معنای انتقال تمامی میراث فرهنگی بشر از نسلی به نسل دیگر و هم به معنای ساختن فکر متعلم. (همان، ۲۳۵)

در این پژوهش منظور از آموزش رسمی و غیررسمی، آموزش قانون‌پذیری توسط نهادهای رسمی و نهادهای غیررسمی است. نهاد (institution) از واژه لاتین *instituire* به معنای ساختن و مستقر کردن گرفته شده و در فارسی معادل‌هایی چون موسسه، تاسیس و نهاد را دارد. به نظر فیختر (Fichtre) نهاد ترکیبی یا هیاتی است از الگوهای رفتاری متضمن تمایز، تعدد و تمرکز در جهت ارضای نیازهای اساسی در گروه. از نظر لیتون (R. linton) نهاد مجموعه‌ای از الگوهای فرهنگی است که کارکردهایی را بعنوان یک مجموعه به‌عهده می‌گیرد. به نظر پارسونز (Parsons) نهاد مجموعه‌ای از نقش‌های نهاد شده است که دارای ساخت پایا و منظم به هدف است. (همان، ۴۰۳-۴۰۲)

برای بسیاری از کشورها پرداختن به مساله آموزش توسط نهادها یکی از مهمترین مسایل و دغدغه‌ها در دوران معاصر به شمار می‌آید. در کشور ما نیز این مساله تا حدی در بعضی از زمینه‌ها مورد توجه بوده، اما در بسیاری جنبه‌های زندگی خصوصاً اجتماعی و فرهنگی، همگام با توسعه سریع تکنولوژی‌های روز و پیشرفته دنیا مورد غفلت و بی‌توجهی قرار گرفته است. در بسیاری مواقع بدون آنکه روحیه قانون‌پذیری و احترام به قانون را آموزش داده باشیم، انتظار قانون‌گرایی را از افراد داریم.

آموزش قانون‌پذیری از سنین کودکی تا بزرگسالی اگر بر اساس اصول صحیح یادگیری صورت گیرد نقش بسیار موثری بر درونی شدن ارزش‌ها و هنجارهای قانون‌پذیری، بدون آنکه مکرراً به اعمال زور یا وجود نیروهای پلیس در هر مکانی نیازمند باشیم. در این صورت با

تقویت شناخت و معرفت نسبت به قوانین و مقررات، رفتارهای قانون گریزانه به حداقل ممکن تنزل خواهد یافت و قانون گریزی به رفتاری زشت و ناپسند در اذهان تبدیل خواهد شد.

در این تحقیق وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نهاد آموزش و پرورش و رسانه های ارتباط جمعی اعم از رادیو، تلویزیون و روزنامه ها (خصوصاً تلویزیون با تاثیر شگفت انگیزی که دارد) بعنوان نهادهای رسمی و سازمان شهرداری تهران، شرکت بهره برداری مترو تهران و حومه و همچنین نهاد خانواده بعنوان نهادهای غیررسمی جامعه قلمداد شده اند. البته گروه همسالان در بخش آموزش غیررسمی، اگرچه یک نهاد محسوب نمی شود، اما به دلیل اهمیت نسبی و نقش آن در آموزش بعنوان یکی از عوامل جامعه پذیر کننده در بخش غیررسمی در نظر گرفته می شود. بطور کلی در پرسشنامه ۵ گویه بازتاب آموزش رسمی و غیر رسمی می باشد.

تحصیلات رسمی: منظور از تحصیلات رسمی مدارک و مدارج تحصیلی اکتسابی است که طی دروس های آموزش رسمی در نظام آموزش و پرورش و نظام آموزش عالی یا دانشگاهی توسط افراد بدست می آید. در پرسشنامه مزبور سطح تحصیلات با چهار گزینه زیر دیپلم، دیپلم و فوق دیپلم، لیسانس، فوق لیسانس و بالاتر مشخص شده است.

پایگاه شغلی: در فرهنگ علوم اجتماعی گولد پایگاه (status) چنین تعریف شده است: "پایگاه اجتماعی مشخص کننده وضع فرد یا گروه با انتظار متقابل عمل از دارندگان آن در یک نظام اجتماعی است. همچنین پایگاه فرد یا گروه با توجه به توزیع شان در یک نظام اجتماعی و بادر نظر گرفتن چگونگی توزیع حقوق، مسئولیتها و قدرت در چارچوب همان نظام است. پایگاه دارای پایه هایی چون آموزش، ثروت، درآمد، شغل و خانواده است." (همان)

تعریف فوق تعریف پایگاه اجتماعی بطور کلی است، اما در این پژوهش از کلیه عواملی که در تشکیل پایگاه اجتماعی دخالت دارند، صرف نظر کرده و تنها دو عامل نوع شغل و میزان درآمد را بعنوان شاخص های پایگاه شغلی مدنظر قرار می دهیم. در پرسشنامه نوع شغل تحت عنوان ۶ گزینه کارمند بخش دولتی، کارمند بخش خصوصی، کارگر، مشاغل آزاد، سایر موارد و بیکار مشخص شده، همچنین برای میزان درآمد افراد نیز ۴ سطح در نظر گرفته شده است.

متغیرهای زمینه ای

متغیر های زمینه ای در این تحقیق به ترتیب عبارتند از: جنس، سن، محل تولد و مدت سکونت در شهر تهران، که سوالات ابتدایی پرسشنامه را به خود اختصاص داده است.

متغیر وابسته

قانون (law) شامل مجموعه قواعد اعتباری رسمی است که بوسیله حکومتها و سازمان های دولتی وضع و حمایت شده و تعدی از آن جرم محسوب می شود. اما مقررات (regulation) به معنای قواعد معینی ناظر بر جریان درست یک سازمان است. مقررات اخلاقی خصوصاً برخلاف قوانین حقوقی فاقد ضمانت اجرایی می باشد. (ساروخانی، ۱۳۷۵، ۶۷۶)

در این پیمایش منظور از قوانین و مقررات بطور خاص آن دسته از مقرراتی (regulation) است که توسط شرکت مترو تهران جهت برقراری نظم عمومی، آرامش، سرعت در تردد و جابجایی مسافران وضع شده و ضمناً فاقد ضمانت اجرایی رسمی است. قانون گریزی در مترو که در این پیمایش بعنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است دارای دو بعد شناختی و رفتاری بوده و براین اساس قابل بررسی است.

بعد شناختی یا اعتقادی: قانون گریزی در بعد اعتقادی توسط مسافری برابر با اندیشیدن بدون تعقل علمی و منطقی تعبیر شده است، بعبارت دیگر اندیشیدن برای اینگونه افراد همان باور داشتن یک سری احکام، هنجارها و ارزش های قالبی و پراکنده و نوعی نگرش منفی به قانون است، آنها مطابق با این طرز تفکر برای خود و دیگران تعیین تکلیف می کنند. به طور کلی مسافرینی که در مترو از نظر اعتقادی قانون گریزند، هیچ اعتقادی به رعایت و تبعیت از مقررات مترو ندارند و برای آن بعنوان نظم دهنده محیط اجتماعی ارزشی قائل نیستند. در پرسشنامه ۳ گویه پیرامون بعد رفتاری قانون گریزی طرح شده است.

بعد رفتاری: بعد رفتاری در قالب ترجیحات رفتاری مطرح می شود که اولاً بطور اجتناب ناپذیری منتج از قانون گریزی است و از سوی دیگر تامین کننده منافع و مصالح شخصی. قانون گریزی در بعد رفتاری دارای شاخص ها و معرفیهایی است که اهم آنها که بنابر دفعات مشاهده و تکرار عبارتند از:

۱- استعمال دخانیات در ایستگاهها

۲- عدم ارائه بلیط به مامورین

۳- آسیب رساندن به تجهیزات و امکانات موجود در ایستگاهها و واگن های قطار از قبیل پله های برقی، گیت های ورودی و خروجی، تابلوها، کپسولهای اطفای حریق، چکشها (قطعات کوچکی برای باز کردن درب قطار در مواقع اضطراری) صندلی ها، دربها و یا سرقت بعضی از این اموال

۴- عدم رعایت حق تقدم هنگام سوار شدن و یا پیاده شدن از واگن ها

۵- عدم حفظ فاصله مناسب از خط قرمز سکو هنگام ورود قطار به ایستگاهها

۶- ایجاد مزاحمت برای راهبر از طریق دکمه های emergency talk

۷- ورود غیر مجاز آقایان به واگن های ویژه بانوان

۸- دستفروشی کردن

مجموعاً ۷ گویه در بعد رفتاری بر اساس معرف های فوق در پرسشنامه گنجانده شده است.

روش شناسی و روش تحقیق

تحقیق حاضر کمی و پهنانگر، به روش پیمایشی بوده و بعنوان یک طرح توسعه ای و کاربردی در نظر گرفته شده است.

۱. جمعیت آماری و حجم نمونه

جامعه آماری تحقیق شامل کلیه مسافران درون شهری مترو در شهر تهران اعم از زن و مرد در فاصله سنی ۱۴ تا ۶۸ سال است. در این تحقیق بر حسب خطای نمونه گیری یا دقت احتمالی ۵٪، درجه دقت در سطح ۹۵٪ اطمینان در نظر گرفته شده است و ضریب اطمینان ۹۵٪ برابر با ۱/۹۶ می باشد. همچنین واریانس بدست آمده از مرحله پیش آزمون $(p(1-p))$ مقدار ۰/۲۵ محاسبه گردید که با جایگزاری ارقام فوق در فرمول نمونه گیری کوکران، تعداد ۳۲۰ نفر بعنوان حجم نمونه برآورد شد. ضمناً نمونه گیری تحقیق حاضر به روش نمونه گیری خوشه ای دومرحله ای انجام شده است که بطور کلی برحسب حجم نمونه تعداد ۳۲۰ نفر اعم از ۱۸۵ مرد و ۱۳۵ زن در نمونه گیری نهایی انتخاب و مورد آزمون قرار گرفتند.

نتیجه آلفای کرونباخ جهت برآورد پایایی گویه ها نیز که قبل از تست نهایی و آزمون pretest صورت گرفت حاکی از سازگاری درونی گویه های متغیر وابسته به میزان ۰/۷۳۴، گویه های متغیر مستقل آنومی به میزان ۰/۷۷۴، آموزش رسمی به میزان ۰/۷۸۱ و آموزش غیررسمی به میزان ۰/۷۱۱ بود.

یافته های پژوهش

از بین کل پاسخ دهندگان حجم نمونه ۵۷/۹ درصد مرد و ۴۱/۱ درصد زن بودند. بیشترین توزیع فراوانی در هرم سنی مربوط به طبقه سنی ۱۴ الی ۳۵ ساله حدود ۶۸ درصد، متولدین در شهر ۸۸/۷ و متولدین در روستا ۶/۹ درصد و بیشترین مدت سکونت مسافران در تهران مربوط به سال های ۱۶ الی ۳۱ سال حدود ۴۰/۶ درصد است.

از لحاظ تحصیلی بیشترین تعداد مربوط به دارندگان مدرک تحصیلی دیپلم و فوق دیپلم حدود ۴۸/۷ درصد و پس از آن مدرک لیسانس معادل ۲۷ درصد و کمترین تعداد مربوط به مدرک تحصیلی فوق لیسانس و بالاتر حدود ۶/۳ است. از لحاظ نوع شغل مشاغل آزاد حدود ۲۷/۴ درصد و بیشترین و حقوق بگیران بخش خصوصی معادل ۱۵ درصد کمترین میزان را به خود اختصاص داده اند. در مجموع حدود ۲۵/۸ درصد از پاسخ دهندگان به پایگاه شغلی پایین، ۴۲/۱ درصد به پایگاه شغلی متوسط و ۳۱/۱ درصد به پایگاه شغلی بالا اختصاص دارند.

در بررسی متغیر آنومی حدود ۲۹ درصد از مسافران بطور زیاد، ۵۹/۶ درصد در سطح متوسط و ۱۱/۳ درصد پایین تحت تأثیر آنومی و ناهنجاری محیط در مترو تهران قرار دارند. پیرامون آموزش رسمی حدود ۶۵ درصد بطور زیاد، ۳۱/۸ درصد در سطح متوسط و تنها ۳/۱ درصد به میزان کم تحت تأثیر آموزش های نهاد های رسمی در خصوص رعایت مقررات قرار دارند و در زمینه آموزش غیررسمی معادل ۵۸/۵ درصد بطور زیاد، ۳۶/۸ درصد در سطح متوسط و فقط ۴/۷ درصد در سطح کم تحت تأثیر عوامل آموزش غیررسمی رعایت مقررات قرار دارند.

۱. نتایج فرضیه های پژوهش

در بررسی روابط بین متغیر های مستقل و وابسته و آزمون فرضیه ها بطور خلاصه نتایج زیر به دست آمد:

۱- متغیر آنومی و قانون گریزی: آزمون رابطه بین متغیر آنومی و قانون گریزی، مقدار ۰/۶۷ همبستگی را بین دو متغیر و شدت این همبستگی را ۰/۴۶ نشان می دهد. این بدان معنی است که رابطه معنی داری بین وجود آنومی در مترو تهران و میزان قانون گریزی توسط مسافران وجود دارد و به ازای هر یک واحد افزایش در متغیر آنومی مقدار ۰/۶۷ قانون گریزی افزایش می یابد و بنابراین فرضیه اول تأیید می گردد.

قانون گیزی	سوط ترتیبی	زیاد	متوسط	کم	کل	نتایج آزمون
توزیع	بسیار زیاد	۴	۰	۰	۴	$\text{Gamma} = ۰/۶۴۸$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	زیاد	۱۶	۹	۰	۲۵	$\text{kendall's tau} - c = ۰/۳۰۷$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	متوسط	۴۰	۵۷	۲	۹۹	$\text{spearman's rho} = ۰/۴۰$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	کم	۳۲	۱۲۴	۳۴	۱۹۰	$N = ۳۱۸$
	کل	۹۲	۱۹۰	۳۶	۳۱۸	
اعتدالی	بسیار زیاد	۱۳	۳	۰	۱۶	$\text{Gamma} = ۰/۵۶۷$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	زیاد	۲۷	۳۲	۲	۶۱	$\text{kendall's tau} - c = ۰/۳۰۵$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	متوسط	۲۶	۵۰	۳	۷۹	$\text{spearman's rho} = ۰/۳۷۶$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	کم	۲۶	۱۰۵	۳۱	۱۶۲	$N = ۳۱۸$
	کل	۹۲	۱۹۰	۳۶	۳۱۸	
مردانه	بسیار زیاد	۶	۰	۰	۶	$\text{Gamma} = ۰/۶۷۰$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	زیاد	۳۷	۴۰	۱	۷۸	$\text{kendall's tau} - c = ۰/۳۷۳$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	متوسط	۴۳	۱۱۷	۶	۱۶۶	$\text{spearman's rho} = ۰/۴۵۷$ $\text{sig} = ۰۰۰$
	کم	۶	۳۳	۲۹	۶۸	$N = ۳۱۸$
	کل	۹۲	۱۹۰	۳۶	۳۱۸	

جدول شماره ۱- توزیع نوع و میزان قانون گیزی بر حسب متغیر انومی به همراه آزمون های همبستگی

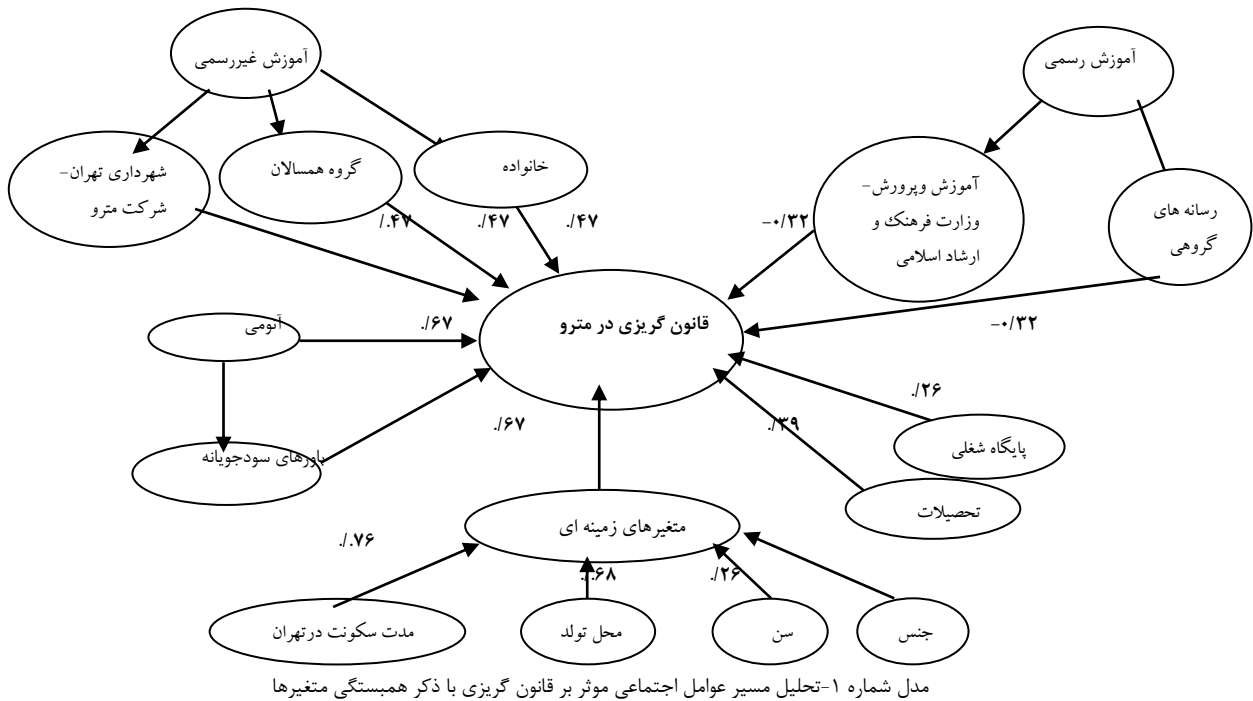
۲- متغیر آموزش رسمی و قانون گیزی: بین متغیر آموزش رسمی و متغیر وابسته قانون گیزی در مترو به میزان $۰/۳۲$ - همبستگی وجود دارد و شدت رابطه نیز حدود $۰/۱۹$ - برآورد شده است. این بدان معنی است که یک رابطه معنی دار و معکوسی بین آموزش رسمی قانون پذیری و میزان قانون گیزی توسط مسافران مترو وجود دارد. اگر آموزش قانون پذیری توسط نهاد های رسمی از جمله آموزش و پرورش و نظام مدارس و همچنین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی افزایش یابد میزان قانون گیزی (به میزان هر یک واحد افزایش در آموزش رسمی مقدار $۰/۳۲$ -) کاهش می یابد. براین اساس فرضیه دوم پذیرفته می شود

۳- آموزش غیررسمی و قانون گیزی: بین آموزش غیررسمی قانون پذیری و میزان قانون گیزی در مترو تهران به میزان $۰/۴۷$ - همبستگی وجود دارد و شدت آن در حدود $۰/۳۰$ - است که نشان دهنده وجود رابطه معنی دار و معکوس بین دو متغیر مذکور می باشد. این بدان معنی است که هرچه آموزش قانون پذیری توسط نهاد ها یا عوامل غیررسمی نظیر خانواده، گروه همسالان و شرکت مترو یا شهرداری تهران افزایش یابد، میزان قانون گیزی در مترو تهران توسط مسافران به میزان $۰/۴۷$ - کاهش خواهد یافت. براین اساس فرضیه سوم مورد پذیرش قرار می گیرد.

موزش رسمی قانون گریزی	سطوح ترتیبی	زیاد	متوسط	کم	کل	نتایج آزمون
تفاوت نسبی	بسیار زیاد	۲	۲	۰	۴	$\text{Gamma} = -0/284$ $\text{sig} = 0/004$ $\text{kendall stau} - c = -0/115$ $\text{sig} = 0/004$ $\text{sperman srho} = -0/140$ $\text{sig} = 0/004$ $N = 318$
	زیاد	۱۳	۱۲	۰	۲۵	
	متوسط	۵۷	۳۵	۷	۹۹	
	کم	۱۳۵	۵۲	۳	۱۹۰	
	کل	۲۰۷	۱۰۱	۱۰		
تفاوت اعتدالی	بسیار زیاد	۱۰	۵	۱	۱۶	$\text{Gamma} = -0/282$ $\text{sig} = 0/002$ $\text{kendall stau} - c = -0/1314$ $\text{sig} = 0/002$ $\text{sperman srho} = -0/174$ $\text{sig} = 0/002$ $N = 318$
	زیاد	۲۹	۲۹	۳	۶۱	
	متوسط	۵۰	۲۹	۰	۷۹	
	کم	۱۱۸	۳۸	۶	۱۶۲	
	کل	۲۰۷	۱۰۱	۱۰	۳۱۸	
تفاوت مطلق	بسیار زیاد	۲	۴	۰	۶	$\text{Gamma} = -0/321$ $\text{sig} = 0/001$ $\text{kendall stau} - c = -0/144$ $\text{sig} = 0/001$ $\text{sperman srho} = -0/190$ $\text{sig} = 0/001$ $N = 318$
	زیاد	۴۲	۳۲	۴	۷۸	
	متوسط	۱۱۰	۵۱	۵	۶۶	
	کم	۵۳	۱۴	۱	۶۸	
	کل	۲۰۷	۱۰۱	۱۰	۳۱۸	

جدول شماره ۲- توزیع نوع و میزان قانون گریزی برحسب آموزش رسمی به همراه آزمون های همبستگی

- ۴- تحصیلات رسمی مسافران و قانون گریزی: بین تحصیلات رسمی مسافران مترو و میزان قانون گریزی توسط آنها به میزان ۰/۳۹ همبستگی وجود دارد. البته از آنجا که بیشترین تعداد فراوانی مدارک تحصیلی در حجم نمونه مربوط به دارندگان مدرک تحصیلی دیپلم، فوق دیپلم و لیسانس و بین این افراد نیز درصد زیادی از قانون گریزی دیده می شود نمی توان ادعا کرد که با بالا رفتن مدرک تحصیلی میزان قانون گریزی کاهش می یابد، اما به هر حال بین این دو متغیر رابطه وجود دارد و بنابراین فرضیه چهارم نیز پذیرفته می شود.
- ۵- پایگاه شغلی و قانون گریزی: بین متغیر پایگاه شغلی و قانون گریزی به میزان ۰/۲۶ همبستگی وجود دارد که شدت آن در حدود ۰/۱۹ است. بنابراین فرضیه پنجم نیز پذیرفته می گردد.
- ۶- محل تولد و قانون گریزی: بین محل تولد مسافران (تولد در شهر یا روستا) و میزان قانون گریزی توسط آنها همبستگی بسیار ضعیفی وجود دارد که با توجه به سطح معنی داری چندان قابل قبول نمی باشد. بنابراین فرضیه ششم رد می شود. شاید عدم پذیرش این فرضیه بدان دلیل باشد که اکثریت قریب به اتفاق پاسخ دهندگان حدود ۸۸/۷ درصد متولد شهرها بوده اند.
- ۷- مدت سکونت در تهران و قانون گریزی: بین مدت سکونت مسافران در تهران و میزان قانون گریزی توسط آنها همبستگی بسیار ضعیف است که باتوجه به سطح معنی داری رابطه قابل قبول و معنی داری را بین دو متغیر نشان نمی دهد بنابراین فرضیه هفتم نیز رد می شود ضمن اینکه اکثریت پاسخ دهندگان در فاصله سال های ۱۶ تا ۳۱ سال در تهران سکونت داشته اند و می دانیم که این مدت برای یادآوری مقررات مدت کمی نیست.

بحث و نتیجه گیری

قوانین و مقررات مجموعه ای از هنجارهای اجتماعی است که با خواست و آگاهی قانون گذاران و مدیران جامعه بوجود می آید و ضامن ایجاد، انتظام و تقویت انسجام و یگانگی اجتماعی در بخش های گوناگون جامعه است. این مجموعه هنجارها از عرف و آداب و رسوم اجتماعی تا قوانین رسمی را در بر می گیرد، این قوانین لزوماً از قدرت و ضمانت اجرایی برخوردار بوده و تعدی از آن جرم محسوب می شود. اما مقررات اجتماعی رسم هایی است که اگرچه با خواست یا آگاهی جامعه بوجود می آید ولی دارای کلیت و اهمیت قانون اجتماعی نیستند و از ضمانت های اجرایی رسمی برخوردار نمی باشند.

پدیده قانون گریزی همیشه بعنوان یک معضل اجتماعی صحت و سلامت جامعه را تهدید می کند و برخاسته از ناسازگاری هایی است که بر روابط فرد و جامعه حاکم است، این ناسازگاری ها که معلول عوامل خرد و کلان است، سبب می گردد که همبستگی و انسجام تضعیف شده و وحدت سازمان جامعه به خطر افتد و در نهایت شرایط آنومیک بر جامعه حاکم گردد.

با بررسی های بعمل آمده در تحقیق حاضر با استناد به نظریه های برخی دانشمندان بزرگ اجتماعی نظیر نظریه آنومی دورکیم، نظریه وبردر خصوص طبقه و پایگاه، نظریه ساخت کنش اجتماعی پارسونز، سنخ شناسی صور سازگاری فردی مرتون، نظریات آنتونی گیدنز و جیمز کلن، متغیرها و عواملی چون آنومی، آموزش رسمی و غیررسمی مقررات توسط نهادها، وضعیت شغلی، تحصیلات و شهرنشینی بعنوان فاکتورهای مهم در تبیین مقررات گریزی مرتبط با موضوع تحقیق استنباط و استخراج شد.

در بررسی روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته در آزمون فرضیه ها ثابت شد که آن چنان که دورکیم و جیمزکلن آنومی را رفتاری سودانگاره و مؤثر بر کاهش انسجام اجتماعی در رابطه با پدیده قانون گریزی تلقی می کنند و برابر با دیدگاه مرتون در خصوص ناسازگاری اهداف و وسایل پذیرفتنی و کجروی در قالب شعایرگرا و یا شورشی مرتبط با قانون گریزی و نظریه آنتونی گیدنز که به صراحت بی هنجاری و آنومی را فقدان خطوط راهنمایی تلقی می کند و همچنین برابر با دیدگاه کارکردگرایانه در مورد ناکارآمدی نهاد های نظارتی بین دو متغیر (آنومی و قانون گریزی) در این تحقیق رابطه وجود دارد. همچنین طبق نظر دورکیم و پارسونز پیرامون تأثیر نهاد های آموزشی و خصوصاً نظام مدارس بر اخلاق فردی و اجتماعی، و همچنین دیدگاه گیدنز نسبت به نظام مدرسه بعنوان یکی از متولیان مهم جامعه پذیری در مرحله ثانویه، بین آموزش رسمی و غیررسمی قانون پذیری و میزان قانون گریزی است رابطه ای معکوس وجود دارد. از طرفی نظر کتله و گری که عامل فقر و محرومیت منطقه ای را با قانون شکنی مرتبط می دانند و نتایج تحقیقات مکتب شیکاگو که نرخ بالای جرم را به مناطق با فقر و محرومیت بالا اختصاص می دهند، چندان مطابقتی با فرضیه پنجم تحقیق یعنی رابطه پایگاه شغلی و قانون گریزی ندارد و نمی توانیم در اینجا بپذیریم که با پایین آمدن پایگاه شغلی میزان قانون گریزی افزایش می یابد زیرا طبق نتایج تحقیق حاضر بیشترین توزیع فراوانی در پایگاه شغلی مربوط به پایگاه شغلی طبقه متوسط است که متقابلاً بیشترین میزان قانون گریزی را به خود اختصاص داده. البته شاید بتوان صحت این فرضیه را با نظریه دان کوهن تطبیق نمود زیرا وی معتقد است فشار اجتماعی ناشی از ناکامی منزلتی باعث می شود طبقات متوسط که در رقابت با طبقات بالا برای دستیابی به منزلت های اجتماعی مشروع با شکست مواجه می شوند به کجروی و یا رفتارهای قانون گریزانه سوق داده شوند. همچنین طبق مباحث نظری پیرامون شهرنشینی نیز می توان این ادعا را پذیرفت که به دلیل کاهش نیروی کنترل اجتماعی و سست شدن عواطف جمعی در شهر و همچنین تغییرپذیری سریع و مداوم و پیچیدگی های حاصل زندگی شهری نسبت به زندگی روستایی، سطح قانون شکنی در شهر بیشتر است. همچنانکه دورکیم نیز تصریح می کند شهرنشینی ملازم با توسعه صنعتی نقش اساسی در افزایش قانون شکنی دارد.

بطور خلاصه مقدار ضریب تعیین (R-square) نیز مبین این است که متغیرهای مستقل آنومی، آموزش رسمی، آموزش غیررسمی، تحصیلات و پایگاه شغلی و سن در این تحقیق، مقدار ۰/۳۰ از تغییرات متغیر وابسته قانون گریزی را تبیین می کنند. همچنین بین متغیر زمینه ای جنس و قانون گریزی در این تحقیق رابطه معنی داری وجود ندارد و بعبارت دیگر زنان و مردان در میزان قانون گریزی با یکدیگر تفاوتی ندارند، اما بین سن پاسخ دهندگان و قانون گریزی به میزان ۰/۲۶ با شدت ۰/۲۰ همبستگی وجود دارد.

بطور کلی می توان ابزار داشت که در مترو تهران حدود ۲۷ درصد از مسافران به شدت مقررات مترو را زیر پا می گذارند، حدود ۵۲ درصد در حد متوسط مقررات را رعایت کرده و البته در بعضی موقعیت ها در حین سفر ممکن است از آن چشم پوشی کنند و تنها ۲۱ درصد از مسافران به مقررات مترو احترام می گذارند و آن را رعایت می کنند.

فهرست منابع

منابع فارسی:

- ارل رابینگتن و مارتین، رویکرد های هفت گانه در بررسی مسائل اجتماعی، ترجمه رحمت ا... صدیق سروسستانی، ۱۳۸۲، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- آگ برن و نیمکف، زمینه اجتماعی، اقتباس از ا.ح. آریان پور، ۱۳۵۷، تهران
- الکرک و ستل، پاملا ال و رابرت بی (۱۹۹۵)، درسنامه پژوهش پیمایشی، ترجمه مهراندخت نظام شهیدی و اردشیر امیدوی صحنه و محمود متحد، ۱۳۸۰، تهران، انتشارات آگاه
- بی، ارل (۱۹۳۸)، روش های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه رضا فاضل، جلد اول، ۱۳۸۵، تهران، انتشارات سمت
- بیکر، ترزال، نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، ۱۳۸۱، انتشارات روش
- بهنام و راسخ، جمشید و شاپور، مقدمه ای بر جامعه شناسی ایران، ۱۳۴۸، تهران، انتشارات خوارزمی
- ترکمان، مهدی، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش مدنی، ۱۳۸۴، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت معلم
- توسلی، غلام عباس، نظریه های جامعه شناسی، ۱۳۷۰، تهران، انتشارات سمت
- تنهایی، ابوالحسن، درآمدی بر مکاتب و نظریه های جامعه شناسی، ۱۳۷۷، جلد اول، نشر مرنندیز
- چلبی، مسعود، جامعه شناسی منظم، ۱۳۷۵، تهران، نشر نی
- حاجی خیاط، علیرضا، بررسی میزان قانون پذیری فرهنگیان تبریز، ۱۳۷۵، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی
- خلدی، امیرشهرام، قانون. جامعه. ارزش. مجله جامعه سالم، شماره ۲۶، اردیبهشت ۱۳۶۹
- دواس، دی.ان (۱۹۹۱)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، ۱۳۷۶، تهران، نشر نی
- دورکیم، امیل، تقسیم کار اجتماعی، ترجمه حسن حبیبی، ۱۳۵۹، انتشارات قلم
- رتیزر، جرج، نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، ۱۳۷۴، تهران، انتشارات علمی،
- ساروخانی، باقر، درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، ۱۳۷۵، جلد اول و دوم، تهران، انتشارات کیهان
- ستوده قنادان، مطیع، جامعه شناسی (مفاهیم کلیدی)، ۱۳۸۳، تهران، انتشارات آوای نور
- سرائی، حسن، مقدمه ای بر نمونه گیری در تحقیق، ۱۳۷۵، انتشارات سمت
- صدیق سروسستانی، رحمت ا...، آسیب شناسی اجتماعی، تهران، ۱۳۸۶، انتشارات سمت
- فراهی، محترم، مقاله بررسی مکتب های جامعه شناسی کیفی، روزنامه ایران، شماره ۳۴۵۸، مورخ ۸۵/۲/۱۱
- کانت، امانوئل، بنیاد مابعدالطبیعه اخلاق، ترجمه حمید عنایت و علی قیصری، تهران، انتشارات خوارزمی
- کرامر، دانکن، درآمدی در تحقیقات اجتماعی، ترجمه یحیی علی بابایی و امیر ملک، ۱۳۸۶، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
- کلمن، جیمز (۱۹۲۶)، بنیاد های نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، ۱۳۷۷، تهران، نشر نی
- کیانی، مزده، کاربرد کامپیوتر در علوم اجتماعی، ۱۳۸۵، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور
- کوزر، لیوسن، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، ۱۳۷۷
- کیوسیتو، پیترو (۱۹۴۸)، اندیشه های بنیادی در جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی، ۱۳۸۵
- گلدسته، میرکریمی، خداحمی، ترابی، راهنمای کاربران، spss 6.0 for windows، جلد اول و دوم، مرکز انتشارات حامی،
- گیدنز، آنتونی (۱۹۸۹)، جامعه شناسی، ترجمه منوچهری صبوری، ۱۳۷۶، تهران، نشرنی
- گیدنز، آنتونی (۱۹۷۸)، دورکیم، ترجمه یوسف اباذری، ۱۳۶۳، تهران، نشرنی
- گی روشه، سازمان اجتماعی، ترجمه هما زنجانی زاده، ۱۳۷۰، تهران، انتشارات سمت
- مجله فرهنگ توسعه، شماره ۲۸، مرداد ماه ۱۳۷۶، صفحه ۶۲
- دبیرخانه شورای عالی فرهنگ عمومی، مجموعه مقالات قانون گرایی و فرهنگ عمومی، (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)، ۱۳۷۸، تهران
- نظرسنجی از مردم تهران درباره ی چگونگی رعایت قانون، ۱۳۷۴، مرکز، مطالعات، تحقیقات و سنجش برنامه های صدا و سیما

- وبر، ماکس (۱۳۷۸)، مفاهیم اساسی جامعه شناسی، ترجمه احمد صدارتی، ۱۳۶۷، نشر مرکز

منابع لاتین :

- Broom, Leonard , Society, Harper and Pow publishers , Newyork , 1973
- Durkheim ,Emil , the Division of labor in Society , Trans . by G . Newyork , the free press , 1968
- Krohn , Marvin , D.A.Durkemian , Analysis of international crime rates , social perverse , 1978